

АРТЮХ В.О.

ЮЛІАН ВАССИЯН: ІСТОРІЯ, ІСТОРІОСОФІЯ, ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ

В статті аналізуються ідеї Ю.Вассіяна про “основний досвід” як підґрунтя “історичного світу”, специфіка волюнтаризму в розумінні історичного процесу, прагматична функція історичного знання.

Творчість українського філософа й ідеолога націоналістичного руху Юліана Вассіяна (1894-1953)¹ до сьогодні не отримала належної оцінки в історіографії української інтелектуальної історії. Тому необхідно детальніше зупинитись на ідеях цього консервативного мислителя, зважаючи на його світоглядні та філософські рефлексії щодо історичного виміру людського існування. Окремі аспекти цієї проблематики вже аналізувались у розвідках М.Антоновича, А.Астаф'єва, М.Голяничача². Специфіка ж нашого підходу полягає в тому, що ми зосереджуємо увагу лише на деяких ще не досліджених питаннях філософії історії Ю.Вассіяна. Мета статті - розкрити вплив феноменологічної філософії Е.Гуссерля на його рефлексії над історією, вказати на моменти волюнтаризму в його філософсько-історичних побудовах та проаналізувати специфіку розуміння ним концепту “історична ідентичність”.

I

Дослідники філософської спадщини Ю.Вассіяна вже не раз вказували на залежність його поглядів від феноменологічної філософії Едмунда Гуссерля (1859-1938). Цей вплив помічається, коли Ю.Вассіян в одній із своїх статей, говорячи про онтологічне підґрунтя історичного процесу, намагається вибудувати аналог однієї з основних категорій філософії “пізнього” Гуссерля - “життєсвіту” (Lebenswelt), який у нього дістає назву “основного досвіду” людини. “Основний досвід” стає апіорною основою світу історії, тобто, як комплекс елементарних сил, що творять органічне життя, стає “...єдиною підставою-джерелом всякого дальшого досвіду...”³. Далі Ю.Вассіян вибудовує його структуру. Для нього це кілька “елементарних почувань” - любов, голод, страх, цікавість. Саме такий афект, як цікавість, транслює первісний досвід у досвід загальний, історичний. “Цікавість є добровольним зворотом уваги в напрямі відкриття повних форм досвіду...”⁴, - продовжує Ю.Вассіян. А буденне життя людини є тим критерієм, який визначає вже цінність певного афекту. “Основний досвід” - це сфера принципової нерелективності, або, як він описує його дію, “внутрішнього автоматизму”, “спонтанної стихійної органічної інтуїції”⁵, “спонтанного виловлювання життя без попередньої інтервенції свідомих процесів духа”⁶. Усе наше повсякденне життя ґрунтується на цій “безпосередній інтуїційно-спонтанній сфері”⁷. Ю.Вассіян констатує “апіорну природу” “основного досвіду”. Як і в розумінні І.Канта (1724-1804), цей досвід є умовою загального життєвого досвіду, не будучи сам при цьому результатом його функціонування. По-іншому, весь наш історичний досвід проходить “процес добору й селекції ...згідно з процесами первісно-досвідної сфери життя”⁸, тобто “основний досвід” є для нього матрицею. У свою чергу, об’єктивізація

“основного досвіду” у форми загального життєвого досвіду є у Ю.Вассіяна моментом історії⁹, або, як він зазначає “первісний досвід” стає “мотором життя й історії”. Сама історія виникає в результаті здійснення з великої кількості можливостей (“з хаосухотінь”) деяких із них, тобто об’єктивації можливості в дійсність. Історія як сфера здійсненого людського досвіду має “найвищу пробу”, оскільки вона “безсумнівна відносно своєї фактичної природи”.

Отже, Ю.Вассіян використовує гуссерлівське розуміння “життєсвіту” для характеристики своєї ідеї “основного досвіду”. Як і в Е.Гуссерля, його “основний досвід” є дорефлексивною смисловою очевидністю, яка сприймається як сама собою зрозуміла річ. Він наперед заданий досвіду історичного світу й постійно об’єктивується в ньому, як первинно зрозуміле. Такий допредикативний досвід смислових актів свідомості має у своєму складі первинні почуттєві сприйняття, якими у Ю.Вассіяна, як уже зазначалося, є любов, голод, страх та цікавість. “Основний досвід” має телеологічну структуру, оскільки всі елементи його співвідносяться з доцільною (практичною) діяльністю людини в історичному світі.

Е.Гуссерль свою ідею Lebenswelt почав розробляти у 20-ті роки й у “Кризі європейських наук та трансцендентальній феноменології”, що була вже видана посмертно, залишив найдетальніший опис цього поняття. Зрозуміло, що ці філософські розробки “пізнього” Е.Гуссерля були відомі Ю.Вассіяну.

II

Розуміння Ю.Вассіяном ролі вольового начала в історичному процесі має багато спільного з волонтаризмом Дмитра Донцова. Проте, на відміну від Д.Донцова, для якого людина все-таки залишається лише стихійним знаряддям ірраціональної, сліпої ідеї волі, у Ю.Вассіяна постулюється важлива роль морального фактора в історії. Моральність людини впливає не просто з факту її фізичної наявності, як, наприклад, твердять ідеологи лібералізму, для нього джерело людської моральності приховується в трансцендентному авторитетові (Богові).

Історія для Ю.Вассіяна, як і для Д.Донцова, є історією не індивідів, а певної спільноти, у даному випадку - нації. Нація - це організм, але не природний, а “штучний”, витворений волею еліти.

Визнання ролі індивідуального начала у творенні такої спільноти, як нація, виразно відділяє Ю.Вассіяна від інших націоналістичних інтелектуалів. Індивід не розчиняється в загальній волі нації, а реалізує свою особистість у спільному національному дусі, у творення якого він робить певний внесок, і який відображається у ньому самому. Та і в інших аспектах своєї теорії Ю.Вассіян притримується консервативного розуміння індивіда не як механістичної, але як органічної (якісної) одиниці.

Специфіку взаємозалежності, взаємодії та взаємодоповнюваності національної спільноти та людської одиниці підтверджують слова із “ранньої” статті Ю.Вассіяна: “Одиниця, - пише він, - є в суспільстві неодмінний підмет і таке її положення означає з одного боку засаду суспільного інтегралізму, висловлюючого безпосередню й активну причасність одиниці у складі організованої громади без огляду на рід, обсяг

та видайність виконуваної функції. З другого боку впливає з цього ж самого положення засада **індивідуального максималізму**, по думці якого одиниця змагає до **найповнішого самовиявлення** на ґрунті збірного життя, передумовою чого може бути виключно її дійсно вища духовна якість. На перехресті обох засад родиться вся проблематика та власна динаміка історично-суспільного процесу". Саме тому "одиниця вращена в суспільність, як у своїй природній ґрунт і, навпаки, суспільність зроджує з себе одиницю як вислід своїх життєвих сил"¹⁰.

Національне для Ю.Вассияна починається не з факту визнання об'єктивно існуючої нації як тієї іншості, що початково передує людині, а з наявності її образу на суб'єктивному рівні власної людської ідентичності. А оскільки людина носить в собі таку умову соціальності, як національність¹¹, то в подальшому і уможливується конструювання нації як об'єктивно існуючої спільноти. Саме поміщена на глибинний рівень ідентичності в якості само-собою зрозумілих істин, ідея нації спрямовує людську діяльність у напрямі, потрібному для продовження і розвитку власного існування. Тут також помічається залежність від феноменологічного вчення Е.Гуссерля про інтенційні акти свідомості, що спрямовані на "*предметні феномени*". Як бачимо, Ю.Вассиян до таких "*предметних феноменів*" зараховував і явище нації. Нація для нього - це феномен свідомості. Отже, людина творить спільноту через самоусвідомлення до її приналежності і саме в ній вона може розвинути через найповніше виявлення особистісного начала. Нація - це не та спільнота, що примушує індивіда бути *засобом* для свого існування, навпаки, нація - це той колективний набір сприйнятих-почуттів-ідей нації в складі свідомості індивіда, що дозволяє саморозкритись людині, зреалізувавши себе в житті як *мету*. Національне як колективне та індивідуальне як неповторне не протиставляються одне одному: одне не існує за рахунок іншого, а *органічно* поєднуються, оскільки існують на рівні єдиного - людської свідомості, в якості її структурних компонентів. І весь сенс національного існування полягає не в ліквідації індивідуального начала, а в "*гармонії найбільшого числа творчих волей*", що рухаються в напрямі самоздійснення.

Отже, Ю.Вассияну вдалося побудувати органічну модель взаємозалежності двох рівновеликих цілісностей, якими є індивід та нація. Вони не тлумачаться, як відношення одиничного та цілого, де одиничне (індивід) є складовою цілого (нації), а індивід виступає швидше такою суспільною одиницею, що лише в результаті власного розвитку може об'єктивувати ідею нації. І нація - це не механічна сума самозамкнених одиниць, а органічна спорідненість та внутрішня солідарність індивідів, що виникає лише в результаті їх власного духовного самоздійснення.

Нація має дві проекції - просторову ("*Земля, територія, як доповнення фізичного організму нації, творить разом з тенденцією найвидатнішого біологічного розвитку категорію кількісного виміру...*"¹²) і творчу ("*...вона означає волю найдовшого тривання засобом найінтенсивнішого виявлення духовно-культурного впливу в часі*"¹³). Якраз друга проекція й становить у Ю.Вассияна історичне поле буття нації. Отже, історичність приховується не у просторовій, а у вольовій сфері людини. На відміну від містичних та метафізичних моментів тлумачення походження волі у А.Шопенгауера чи

Ф. Ніцше, єдиним джерелом волі у Ю. Вассіяна є сама людина.

Що таке цей волюнтаризм як підгрунття феномену історії? Ю. Вассіян відповідає так: *“Де бракує волі, там нема історії, що є в першу чергу маніфестацією характеру. З волею даний конечно характер, як її оформлений стан, чи радше як особова готовність означеного діяння. Безхарактерність однозначна з безформністю, браком виразу, акценту. Історія є драматичним змагом людських сил за почин і право творити і формувати життя”*¹⁴.

Нація - це результат спеціальних зусиль вольової меншини над пасивним народом, який веде спосіб життя *“самозадоволеного розмяченого животіння”*¹⁵. Є акт чистого життя етносу, як просторове існування пасивної матерії. Чиста матерія несвідома своєї природи, призначення, можливостей. Лише у процесі діяльності виникає момент усвідомлення. Природне існування не дає нам зразків дії формотворчих сил історії, *“тому життя сліпо тримається власної органічної поверхні, проростає невпинно в земний ґрунт, розгортається простірно...”*¹⁶. Простір для Ю. Вассіяна є синонімом неісторичності, форма ж, як результат реалізації вольових зусиль, існує в часі, тобто в історії. Звичайно, деяка життєва енергія початково притаманна етносу, але, на думку Ю. Вассіяна, вона *“всякла в ґрунт”*. Що ж до України, то *“гіпноза землі на людську душу досягнула в нас нечуваної сили...”*, Україна *“утопилася”* в *“запашному міті хліба”*¹⁷. *“Земля”* - це історичне горе для України. Бо таке існування може привести лише до *“стихійного животіння”*, а не до творчого пориву. Вегетативне існування - це завжди вічна пасивна можливість, для того ж, щоб вона оформилась у національну державу потрібна воля і державна творчість на її основі. Акт державної творчості, дія національного духу є завжди вихід за межі стану вкоріненості в землю.

Провідна верства за допомогою творчих зусиль волі творить із такого життя історію, тобто оприявлює його вже оформленим у часі. Історія - це рух *оформленої* спільноти (але не маси) у часі. Незважаючи на те, що етнічний *“матеріал”* здатний чинити опір маніпуляціям над собою провідної верстви через нерозуміння, неприйняття цілей еліти та небажання їй підкорятись, еліта все ж таки завдяки природній перевазі, тобто наявності у неї творчої волі, перемагає цей внутрішній опір. Варто також нагадати, що творча воля - це не просто воля до творення абсолютно нових форм, це воля до творення досконаліших за попередні форми. Для творчого індивіда це означає постійний вихід за межі себе попереднього, це *“ріст із себе в щось інше”*. Якраз поняття *“творчої волі”*, або ще *“волі до творчості”* - це те, що відрізняє волюнтаризм Ю. Вассіяна від волюнтаризму Д. Донцова. В останнього воля *“сліпа”*, це *“чин для чину, без мети”* або ще *“воля є ціль у собі”* (хоча ради справедливості потрібно сказати, що у Д. Донцова в його *“Націоналізмі”* теж зустрічаються вирази про *“творче насильство ініціативної меншості”*). Але у Ю. Вассіяна ж, крім того, воля - це *свідомо* організована творча дія.

Оформлення землеробського етнічного масиву в націю розпочинається з вибудовування внутрішньої суспільної ієрархії; саме дія волі породжує національне бажання як одну із форм зусилля. Людська діяльність, конкретніше діяльність творчої меншини, й ієрархізує спільноту. Наявність еліти потім сублімує енергію землеробського етносу в політичні форми нації.

Коли народ у своєму націєбудівництві досягає рівня держави, то він

стає, за Г.В.Ф.Гегелем, вже не об'єктом, а суб'єктом історичної дії. Як уже зазначалось, для Ю.Вассияна етнос, *“вкорінений у землю”*, - це ще стан доісторичного існування. Вихід з неісторії в історію відбувається через подолання почуттєвого начала і в людині, і в етносі. Бо *“під порогом історії”* біологічне життя етносу було нічим іншим, як *“процесом анімальних інстинктів, що стихійно розростається, як росте ліс, степ, тваринний світ”*¹⁸.

Ю.Вассиян розуміє роль великої особи в історії як суб'єкта історичної дії так: *“...життя стає великим через особовий вираз, яким є все особа, велика людина, що оформлює розпорошений, хаотичний стан почувань у єдність окресленого почуття, що стоплює мерехтливий світ думок у сонце одної ідеї, що зосереджує шляхи розбіжних хотінь в єдиний струм волі, яка дістає виразний напрям до означеної мети”*¹⁹. Великі особистості творять історію в тій мірі, в якій неповторна одиничність їх наочних носіїв акумулює загальну національну волю. Втілення волі нації у великій людині можливе через ієрархічне передавання цих вольових зусиль від маси через еліту і до великого лідера.

Зважаючи на принцип реалізації історичної волі нації у творчому акті, Ю.Вассиян не сприймає колових моделей історії. *“Повернення до того ж самого”* (Ф.Ніцше) або *“принцип повторення в історії - дуже умовний, - пише він, - а найменше кирмується ним той, хто історію як правду творить. Отже треба рішучо відкинути пересвідчення в діяння незмінних, об'єктивних, телеологічних норм, що порушають муравельником живих людських автоматів, відповідно до раз визначеного пляну; визволитися з тенет невольницької моралі з її вірою в панування принципу космічної справедливості, у нахил природи до рівномірного розподілу енергії, до біологічного й соціального урівняння. Бо всі ці поняття не розкривають внутрішнього пляну світу історії тому, що вона ще не скінчилася і все живе має в ній своє слово, в порядку найвищої рації”*²⁰. Якраз при лінійному сприйнятті історії, що становить процес одиничних, неповторних фактів, творча воля може реалізовуватися єдино можливим шляхом - здійсненням себе у нових неповторних актах. Нове - це те, що в принципі не може мати ніяких тотожностей у минулому, а тому ні про яке *“повернення до того ж самого”* мова йти не може. Уявлення про наперед задані цілі історії також робить діяльність людини механічною і репродуктивною, бо, принаймні, для уявного творця цілей, який їх усвідомлює, нове як сутність творчого акту вже не є новим. Телеологічне бачення руху історії примушує людину бути маріонеткою під час реалізації прихованих цілей історії та спеціально не бачити цього свого становища. Тому творча воля у Ю.Вассияна лише *“із себе”*, тобто з точки зору *“тепер”* та з опорою на минуле, а не сліпо виконуючи приписи, що йдуть з майбутнього, може зреалізувати себе. Таким чином, вона й примушує бачити рух історії у вигляді векторної лінії.

У статті *“Ідеологічні основи українського націоналізму”* Ю.Вассиян поглиблює своє розуміння нового в історії через аналіз відношення теперішнього до минулого (традиціоналізму) та майбутнього (футуризму). Традиціоналізм означає для Ю.Вассияна культ традиції, спираючись на який сучасність намагається досягнути свій *“повний зміст”*. Коли сучасність зупиняється (а така зупинка автентично можлива лише коли історичний

процес нації доходить до свого природного завершення), тоді вона й зупиняє історію, й тоді стає можливим шукання *“повного сенсу”* в минувшині та пояснення через нього *всього* сьогодення. Сучасність ніби підсумовує собою повну здійсненність в минулому, через перетворення його на об’єкт самопізнання та *“вдячного схилення”*. Традиція для Ю.Вассіяна може перебувати в складі сьогодення лише в одному випадку - коли вона *використовується*, тобто стає *умовою* для творення нових життєвих форм, а не коли перед нею схиляються, як перед повним завершенням, а значить і констатують незмінність історії. Рух у часі, тобто творення цих нових життєвих форм потребує постійного долання попередньої історії, а не схилення перед нею. Коли не ми працюємо на традицію, а традиція на нас, тоді можливий і розвиток нації в цілому. Отже, лише в якості чинника традиція стає *“одним з основних елементів в системі тих сил, що завдяки їх діланню dokonується процес національного самоздійснення”*²¹. Воля продукує не просто зміну, це - творча зміна. Саме творення нових способів свого існування, що є відповіддю на змінені зовнішні історичні обставини дає надію нації на існування в майбутньому, а не репродукція звичних, традиційних способів існування.

Коли йде вибудовування моделей можливого майбутнього нації без опору на певну традицію (*“наси́льним пірнанням зв’язків з мину́вістю”*), то цей стан Вассіяна називає футуризмом. Футуризм стає реакцією на розвинутий традиціоналізм, який у минувшині вбачає *“повний сенс”*, натомість футуризм такий *“повний сенс”* переносить у майбутнє. Та якщо немає опертя на конкретику минулого, то такі футуристичні побудови можуть бути лише теоретично-спекулятивними, *“несубстанціальними”* та *“порожніми”*. Також характерними рисами футуризму для Ю.Вассіяна є *“відірваність, неокресленість, механічність, чиста утопічність”*²². І ніяка синтеза тут неможлива. Хочеш творити нове для майбутнього - обіприся на зреалізовану конкретику, а вона може бути лише в минулому, що вже відбулося, а не в ще не здійсненому майбутньому. Що ж до творчості, то вона мислиться не як діяльність, що передбачає повну перерву з минулим і творення на пустому місці, *ex nihilo*. Творчість включає в себе момент традиції. І наявність творчого суб’єкту - це і є критерій руху нації вперед.

Таким чином, на відміну від крайнощів традиціоналізму та футуризму Ю.Вассіяна намагається дотримуватись *“середньої лінії”*, коли минуле використовується теперішнім заради майбутнього. Бути реалістом у сучасності означає для нього приймати хоч частково певну традицію й у своїй діяльності опиратися на її силу.

III

Ідентифікація з минулим нації у Ю.Вассіяна виконує одну важливу функцію: *“Суцільне самопізнання перестає тут бути звичайним історіософським питанням [тобто “чисте” пізнання заради самого пізнання - В.А.], але воно набирає значення глибокопідметового творчого акту, в якому національна душа прояснюється з небувалою силою самосвідомости назад аж до найглибших основ власної природи, щоб з відчуття цілого свого буття вилонити сили до величного творчого руху наперед”*²³. Тут

Ю.Вассиян продовжує розвивати традицію субстанційного розуміння історії нації. Є незмінна сутність “національної душі”, що заглиблена в минулий час, історію. Пізнаючи минуле, національно ідентифікований індивід²⁴ ніби актуалізує (тобто повторює) цю природу (сутність) у сучасності. У свою чергу, без цієї практики опертя на природу національної душі неможливо творити національне життя в майбутньому. Якраз історія (мабуть, краще було б сказати історична пам’ять) забезпечує реалізацію принципу збереження національної ідентичності, що й є її основною функцією. Історична пам’ять “вмикає” процес упізнавання індивідом себе за національною суттю тим самим, а не іншим через пригадування попереднього національного досвіду.

На рівні ж нації, як цілого історія виконує свою найважливішу функцію, вона, ще на думку відомого німецького історика ХІХ ст. Йогана Густава Дройзена (1808-1884), ідеї якого об’єктивно й продовжує розвивати Ю.Вассиян, дає народу “образ самого себе”²⁵. І чим довше існує національна спільнота в часі, тим багатший у неї обсяг напрацьованої попередніми поколіннями історичної пам’яті. Кожне нове покоління виростає з попереднього обсягу національної пам’яті, тим самим збільшуючи своєю творчою роботою її обсяг для наступних поколінь. Та дуже давня спільнота, тобто така, що має величезний запас пам’яті, - це стара спільнота. Процес старіння спільноти Ю.Вассиян розуміє, як поступову зупинку в якісному розвитку, що пов’язується, у свою чергу, із затуханням творчого начала. Справді, кожному новому поколінню, що проводить свою соціалізацію в такій багатій пам’яті спільноти, потрібно все більше затрат енергії та часу на засвоєння її попереднього обсягу. Така кількість запам’ятовуваного матеріалу гальмує вільний творчий порив особистості. Тому старі спільноти опікуються не так творенням нових зразків культури, як збереженням старих. Загалом “супільність не розвивається, застоюється, яловіє, всихає. В цьому періоді розвиток не є якісний, оригінальні форми не появляються. Рутинність, вивченість, люксус [з лат. - пишність. - В.А.] і рафінованість форми замість внутрішнього етосу творчості, убогість мотивів у всьому”²⁶. Щоб спільнота не впадала в творчий застій, потрібно, щоб кожне нове покоління не просто механічно приєднувало до наявної свою частку пам’яті, а ще й фільтрувало попередній рівень з точки зору сьогоденних потреб. І тоді ми будемо мати постійно більш-менш сталий набір фактів та смислів різних історичних періодів минулого в сьогоденні.

Попередні факти національної історії впливають на наступні. Але для того щоб було можливим це наступне, потрібно актуалізувати (пригадати) попереднє, тобто ввести його у стан свідомості та зробити *підґрунтям* для подальших дій, що диктуються потребами сьогодення. Саме тому “*акт найповнішої самосвідомості*” себе через своє минуле повинен бути “*основним законом нашого життя*”²⁷. Власне, історична пам’ять є актуалізацією того минулого, яке індивід не пережив у результаті особистого здійснення, але яке він через *уявлення* про причетність до нього переживає, як своє, на рівні власної ідентичності. Тому він уважає сприйняте минуле нації своїм минулим, а власне життя та біографію - черговою ланкою, що продовжує історичний ланцюг нації із минулого через сьогодення в майбутнє. Отже, феномен *моєї історії* розуміється через об’єктивну відокремленість

від чужих національних історій та через індивідуальну злитість із нею.

Таким чином, для Ю.Вассіяна історична пам'ять не об'єктивно (неупереджено) відображає минуле (таке, яким воно було насправді), а реалізує інтерес діючого індивіда як національної одиниці в теперішньому часі та допомагає йому конструювати сценарії розвитку нації в майбутньому. Ю.Вассіян "вмонтовує" функцію пригадування минулого та ідентифікації з ним у ширший процес руху нації із стану неісторичного існування до вершин історії, який він пов'язує із творчою діяльністю еліти і творенням нею держави. Історична актуалізація "*природи національної душі*" стає у нього необхідною умовою, "*переломовим зворотом нації від стихійного існувального типу природного життя до свідомого ставання у повній формі руху історії*"²⁸.

Перебування у стані національної ідентичності приводить до досить специфічного сприйняття минулого нації. Воно в чомусь подібне до того виду історії, який Фрідріх Ніцше (1844-1900) назвав ще антикварним (поряд з монументальним та критичним). Антиквар з "*вірністю і любов'ю*" дивиться в минуле: "*звідки він походить, де він відбувся; цим пієтетом він ніби складає подяку за своє існування*"²⁹. Проте антикварна історія може зберігати вже існуюче, але не може творити нового. Нове, що можливе в результаті творчої вольової дії, завжди зазіхає на певні святощі, які, у свою чергу, обставлені шаною і пієтетом. Зазіхання на них з боку дієвої людини вважається виявом неповаги і блюзнірства. Антикварна історія обертається і своїм негативним боком, коли вона стає на заваді сьогоденню, вона вироджується, "*коли свіже життя сьогодення перестає її надихати й одухотворювати*"³⁰.

Таке "вдячне" схиляння перед історією зустрічається й у Ю.Вассіяна, правда, у нього вона завжди служить сьогоденню. Для нього історія нації - це не профанний набір змертвілих фактів. Це живий оригінал, "*сповнений тілом, кров'ю і духом так достатньо і вимовно, що він заявився живою індивідуальністю на картах світової історії*"³¹. Пізнати автентичну історію нації може лише відданий нації індивід, оскільки вона пізнається "*внутрішніми голосами життя*" і правильно сприймається "*єдино душею*". Судити ж про таке своє минуле індивід повинен не з претензіями на об'єктивність, а із "*синівською відданістю подяки і пошани, а цінувати її можна лиш як безумовне і нічим незмінне добро, що його треба берегти власним творчим зусиллям у подібний спосіб, як воно творилося колись подвижним життям предків*"³². І тоді така прочитана в "*книгах буття нації*" історія "*буде мати нетлінну силу*" для оволодіння сучасністю та майбутнім. Адже відсутність зв'язку з минулим (відірваність від минулого) не дозволяє вибудувати національну ідентичність у сьогоденні, а це означає, що годі сподіватись на встановлення зв'язку з майбутнім (не матиме свого "*завтра*"). Власне, такими конкретними аргументами у Ю.Вассіяна обставляється той зв'язок з минулим, який ще можна назвати історичною ідентичністю й завдяки якому індивід і ототожнює себе з нацією.

Наостанок потрібно констатувати, що рефлексії Ю.Вассіяна над історичним виміром людського буття були обумовлені, не в останню чергу, впливами німецької філософії та, ширше і всієї німецької духовної традиції першої третини ХХ ст. Причому це консервативно-субстанційний зріз цієї традиції. Погляд на минуле та осмислення великих історичних зрушень уже

є об'єктивним аргументом проти прийняття революційних розривів у сучасності. Спроби Ю.Вассияна пов'язати факти минулого із сучасністю, наприклад, як "уроки історії" та ідентифікація індивіда з ними, уже приводять до формування історичного мислення з його моментами послідовності та неперервності між минулим і сучасним станом речей. "Осмислюючи" ж моделі минулого якраз і допомагають національним спільнотам повернутись до стану духовної стабілізації.

¹У зв'язку з цим дозволимо собі навести деякі біографічні дані. Народився Ю.Вассиян у сім'ї вчителя народних шкіл в с. Колоденце, повіту Жовква, Галичина. 1905-1913 рр. - учень української академічної гімназії у Львові. 1913 р. - студент філософського факультету Львівського університету. З початком Першої світової війни - доброволець Легіону Українських Січових Стрільців. З 1918 р. - в рядах Української Галицької Армії. З 1924 р. - студент Карлового та німецького університетів у Празі, по закінченню яких захистив докторат з філософії. Тема дисертації - "Поєднання розуміння філософії в її відношенні до наук про основи поетики і метафізики". 1926-1928 рр. - голова націоналістичної "Групи української національної молоді". 1928 р. - стаття "До головних засад націоналізму" в журналі "Розбудова нації". 1929 р. - учасник конгресу Організації Українських націоналістів у Відні, голова його ідеологічної комісії. Виголосив доповідь "Ідеологічні основи українського націоналізму". 1930 р. - головний редактор тижневика "Український голос" у Перемишлі. 1931-1935 рр. - ув'язнений польською владою за участь у конгресі. З початком Другої світової війни у 1939 р. знову заарештовується польською владою і відправляється до концентраційного табору в Березі Картузькій. З початком радянсько-німецької війни проживає у Львові та Бродях. Член ПУН. У 1944 р. знову заарештовується, тепер уже гестапо й відправляється до концентраційного табору в м.Брець біля Берліну. З 1945 р. проживає в Польщі, Австрії та Німеччині, а в 1950 р. переїжджає в США, де й помирає в 1953 р. від серцевого нападу. Після смерті, в 1957 р. виходить його робота "Одиниця і суспільність", в 1958 р. - "Суспільно-філософські нариси", а в 1972 р. - ще одна збірка його праць. Дослідники творчості Ю.Вассияна стверджують, що невиданими залишаються біля 10 об'ємистих томів його філософських праць.

²Антонович М. Історіософія Юліана Вассияна // Ю.Вассиян. Твори. - Торонто, 1972. - Т.1: Степовий сфінкс (суспільно-політичні нариси). - С.26-38; Астаф'єв А. Континуальність як модель національної історії (нарис історіософії українського радикального націоналізму) // Молода нація. - 2001. - №1. - С.5-41; Голянич М. Проблема людини і нації в історіософській концепції Ю.Вассияна // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. - Івано-Франківськ, 2002. - Вип.3. - С.72-81.

³Вассиян Ю. Історія як дефініція [1934] // Ю.Вассиян. Одиниця і суспільність (суспільно-філософські нариси). - Торонто, 1957. - С.82.

⁴Там само. - С.85.

⁵Там само. - С.87.

⁶Там само. - С.88.

⁷Там само. - С.89.

⁸Там само.

⁹Там само.

¹⁰Вассиян Ю. Ідеологічні основи українського націоналізму // Розбудова держави. - 1929. - Ч.3. - 4. - С.76.

¹¹Ю.Вассиян підкреслює, що національність є "найглибша, найзагальніша й найтривкіша підстава людської соціальності" [Ідеологічні основи українського націоналізму. - С.67]. А перед цим він пише, що "емпіричний зміст нації - це конкретні людські одиниці, що носять у власній духовій будові основну форму своєї соціальності, а тою формою є національність, як самозрозуміла, готова морфологічна властивість її внутрішнього "я" [Там само. - С.67].

¹²Там само. - С.70.

¹³Там само.

¹⁴Вассиян Ю. Степовий сфінкс [1935 - 1936] // Ю.Вассиян. Твори. - Торонто, 1972. - Т.1: Степовий сфінкс. - С.75.

¹⁵Він же. До головних засад націоналізму // Розбудова нації. - 1928. - Ч.2. - С.36.

¹⁶Він же. Степовий сфінкс. - С.61.

¹⁷Там само. - С.66.

¹⁸Там само. - С.57.

¹⁹Там само. - С.68.

²⁰*Він же.* До головних засад націоналізму. - С.34.

²¹*Він же.* Ідеологічні основи українського націоналізму. - С.71.

²²Там само. - С.72.

²³*Він же.* Степовий сфінкс. - С.75-76.

²⁴Сам стан національної ідентифікації Ю.Вассиян описує так: "...свою національність відчуває людська одиниця підметово, отже виступає її проявлення безпосередньо в порядку інтуїтивно-органічної, самовільної конечности, а не логічно-розумової, наміреної. У національному середовищі одиниця ставить себе згори - без особливого попереднього зусилля зі свого боку - в прямий зв'язок з духовістю великої людської спільноти так, що в цій хвилі її індивідуальне "я" живе відчуженням родової свідомості, поширеної не тільки на сучасність, але поглибленої в далеку минувшість і цілево унаправленої в будучність" [Ідеологічні основи українського націоналізму. - С.68].

²⁵*Дройзен И.Г.* Историка. Лекции об энциклопедии и методологии истории [1858] / Пер. с нем. *Г.И.Федоровой*, под ред. *Д.В.Скляднева*. - СПб., 2004. - С.499.

²⁶*Вассиян Ю.* Одиниця й суспільність [1934] // *Ю.Вассиян.* Одиниця і суспільність (суспільно-філософські нариси). - Торонто, 1957. - С.14.

Ми не знаємо, настільки добре Ю.Вассиян був ознайомлений з ідеями німецького історіософа Освальда Шпенглера (1880-1936), але зазначимо, що останній також описує завершальний етап у розвитку культурного організму (цивілізації) як поступову технізацію й механізацію всіх сторін суспільного життя, як поступове закріплення творчого начала. Аналогії між ідеєю Ю.Вассияна про старіння спільноти та ідеєю цивілізації О.Шпенглера помічаються після прочитання хоча б таких характеристик цивілізації з "Примерків Європи" останнього: цивілізацію характеризують "признаки утомленості" [*Шпенглер Освальд.* Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории [1918] / Пер. с нем. *К.А.Свасьяна*. - М., 1993. - Т.1: Гештальт и действительность. - С.540]; цивілізація "ничего не порождает, она только дает новые интерпретации" [Там само. - С.537]; "культура и цивилизация - это живое тело души и ее мумия" [Там само. - С.538]; "культура и цивилизация - это рожденный из ландшафта и сложившийся из его окостенения механизм. Человек культуры живет внутренней жизнью, цивилизованный человек - внешней, в пространстве, среди тел и "фактов". Что один ощущает как судьбу, другой понимает как взаимосвязь причины и следствия" [Там само. - С.539]; в цивілізації "воцаряется мозг, так как душа вышла в отставку" [Там само. - С.540]; в цивілізації "научные миры суть миры поверхностные, практические, бездушные, чисто экстенсивные" [Там само. - С.539] і т.п.

²⁷*Вассиян Ю.* Степовий сфінкс. - С.76.

²⁸Там само.

²⁹*Ницше Ф.* Невчасні міркування II. Про користь і шкоду історії для життя / Пер. з нім. *К.Котюк* [1874] // *Ф.Ницше.* Повне зібрання творів: Критично-наукове видання у 15 томах. - Львів, 2004. - Т.1. - С.218.

³⁰Там само. - С.221.

³¹*Вассиян Ю.* Історія і людина [1948] // Українська філософсько-історична думка (перша половина ХХ століття): Хрестоматія / Укл. *В.Артюх*. - Суми, 2004. - С.208.

³²Там само.

АРТЮХ В.А.

Юлиан Вассиян: история, историософия, историческая память

В статті аналізуються ідеї Ю.Вассияна об "основном опыте" как основе "исторического мира", специфике волюнтаризма в понимании исторического процесса, прагматичной функции исторического знания.

ARTIUKH V.O.

Yulian Vassian: History, Historiosophy, Historical Memory

Vassian's ideas about so-called "basic experience" as the "historical world" base, the voluntarism specific throughout historical process conception and the pragmatic function of historical knowledge are analysed in the article.